

TREBA LI PROGLASITI GOSPODARSKI POJAS U JADRANSKOM MORU

Vladimir-Đuro Degan
znanstveni savjetnik

UDK 341.225(262.5)
Izvorni znanstveni rad

Objašnjava se ukratko pravni režim ovog novog instituta općeg običajnog prava mora, te suverena prava i jurisdikcija koje bi Jugoslavija stekla u tom novom prostoru. Izlažu se i neki prijedlozi o načinima toga proglašenja, te o mjerama i aktima koji bi to proglašenje trebali pratiti, ili mu prethoditi, ako se ono pokaže opravdanim.

Za one koji ne poznaju sve pojedinosti najnovijeg razvoja prava mora valja objasniti da je gospodarski pojas (isključiva ekonomska zona) dio mora, morskog dna i podzemlja izvan granica teritorijalnog mora, koji ovisno o geografskim okolnostima može biti udaljen najviše do 200 morskih milja od polazne crte. Pošto obalne države same određuju širinu svoga teritorijalnog mora, i to između 3 i 12 morskih milja, širina gospodarskog pojasa može, dakle, iznositi preko te granice najviše između 188 i 197 milja. U morima kao što je Jadransko, u zaljevima i tjesnacima, u kojima obalne države koje leže sučelice ne mogu uživati tu najveću dopuštenu širinu, postavlja se pitanje razgraničenja gospodarskog pojasa o čemu će posebno biti riječi.¹

U nastojanjima za transformacijom gospodarskog pojasa u pozitivno međunarodno pravo Jugoslavija je kao nesvrstana zemlja dala značajan doprinos. Točka 91. Političke deklaracije usvojene na Četvrtoj konferenciji

---

¹ O ovom novom institutu prava mora mogu se konzultirati slijedeća djela naših znanstvenika — V. Ibler: »Isključiva gospodarska zona s posebnim osvrtom na Jadran«, *Pomorski zbornik* 1983, Rijeka, str. 23—42; »The Importance of Exclusive Economic Zone as a Non-Resource Zone«, *Prinosi za poređbeno proučavanje prava i međunarodno pravo* 1985, Zagreb, broj 21, str. 95—117; D. Rudolf: *Međunarodno pravo mora*, Zagreb 1985, str. 197—225; *Morski gospodarski pojas u međunarodnom pravu*, Split 1988, 179 str. Ova zadnja knjiga s najsvježijim podacima trebala bi poslužiti svima u našoj zemlji koji budu odlučivali o potrebi proglašenja gospodarskog pojasa.

šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Alžiru u rujnu 1973. propisala je ovo:

»91) Šefovi država i vlada sporazumjeli su se da podrže usvajanje zona nacionalne jurisdikcije koje ne prelaze 200 milja mjerenih od polazne crte, u kojima bi obalna država ostvarivala svoja prava korištenja prirodnih bogatstava i zaštite drugih interesa svoga naroda, vodeći računa o posebnim pravima i interesima zemalja u razvoju, obalnih i onih bez izlaza na more ili u nepovoljnom geografskom položaju, ne ugrožavajući pri tome slobodu plovidbe i prelijetanja gdje se primjenjuje, kao ni režim epikontinentalnog pojasa.«²

U općoj raspravi na drugom zasjedanju Treće konferencije UN o pravu mora u Caracasu, šef jugoslavenske delegacije dr. Anton Vratuša izložio je službeni stav Jugoslavije o tom pitanju. Izlažući političku i pravnu platformu naše zemlje između ostalog je istakao da je »Specijalno zasjedanje (Generalne skupštine UN o sirovinama i razvoju) reafirmiralo neotuđivo pravo svih država na puni i trajni suverenitet nad njihovim prirodnim izvorima...« i da »taj princip treba da bude polazna tačka za izradu novog međunarodnog prava mora.« Potom je naveo da Jugoslavija »podržava ideju isključive ekonomske zone ili patrimonijalnog mora do 200 milja širine, ideju koja je široko prihvaćena od zemalja predstavljenih na Konferenciji«, te da je Jugoslavija »usvojila i podržala taj koncept od samoga početka...«³

Svaki otpor tom novom institutu prava mora bio je prestao u 1976. godini, kada su redom: Sjedinjene Države, Kanada, Francuska, Evropska ekonomska zajednica, te Sovjetski Savez, proglasili u svoju korist zone isključivog ribolova u granicama do 200 milja od polazne crte. Po općem načelu prava — *non concedit venire contra factum proprium* — one se više nisu mogle suprotstavljati istovrsnoj praksi bilo koje druge države, a njihovi raniji protesti i akti nepriznavanja takve ranije prakse drugih država izgubili su pravni značaj.

I upravo su velike zemlje s dugačkom obalom na jednom ili više oceana, te otočne zemlje ili zemlje u posjedu otoka okruženih vodama oceana, stekle najveće prostore pod tim novim pravnim režimom za koga su se zalagale nesvrstane zemlje. Sjedinjene Američke Države su tu na prvom mjestu s 10.656.712 kvadratnih kilometara, što prelazi veličinu kopnenog područja te ogromne zemlje zajedno s njenim prekomorskim posjedima. Zbog posjeda Nove Kaledonije i drugih udaljenih prekomorskih otoka slijedi Francuska sa 7.202.798 km², što uvelike prelazi prostor njenog kopnenog područja koji nije veći od 547.026 km². Njoj se približuje Australija sa 7.008.323 km². Iza njih po redosljedu dolaze Novi Zeland, Indonezija, Kanada, Sovjetski Savez, Japan, Brazil, Meksiko, itd. Dakle, u toj grupi »najvećih dobitnika« malo je zemalja u razvoju.⁴

² Cf., *Skupovi nesvrstanih zemalja, 1961—1974*, »Međunarodna politika«, Beograd 1974, str. 199.

³ Navedeno prema — Z. Perišić: »Isključiva ekonomska zona«, *Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno pravo* 1982, br. 17, str. 79.

⁴ Cf., D. Rudolf: *Morski gospodarski pojas u međunarodnom pravu*, Split 1988, str. 51.

Po toj »geografskoj pravdi« države bez morske obale ne mogu steći baš ništa. A među njima se nalaze neke najsiromašnije zemlje s najmanjim dohotkom po stanovniku u Africi, Aziji i u Latinskoj Americi. Ništa ili skoro ništa ne dobivaju ni zemlje s vrlo kratkom obalom poput Singapura, Jordana, Iraka, Zaira, Togo, Belgije, Bahreina, DR Njemačke, Sirije, Kuvajta, Albanije, i dr.

Jugoslavija u tom pogledu spada u grupu država u relativno nepovoljnom geografskom položaju. Njena se obala nalazi na uskom Jadranskom moru, čije će sadašnje prostore otvorenog mora morati uglavnom podijeliti s Italijom, čija joj obala leži sučelice. Ne znamo točno koliki prostor može pod tim režimom steći naša zemlja, ali vjerojatno niti stoti dio gospodarskog pojasa Sjedinjenih Država.

Institut gospodarskog pojasa danas je dio općega običajnoga međunarodnog prava. Iako je i danas neizvjesno hoće li Konvencija iz 1982. stupiti na snagu i hoće li najznačajnije pomorske države postati njene stranke, gospodarski pojas ili isključivu ribolovnu zonu do danas je proglasilo znatno više od polovice svih obalnih država svijeta. Prof. dr. Davorin Rudolf iznosi podatak da je od 137 takvih država i područja koja nisu stekla nezavisnost, gospodarski pojas proglasilo njih 76, a ribolovnu zonu još 29 zemalja.⁵

Stoga pravnim argumentima ni jedna susjedna ili druga država ne može osporavati Jugoslaviji da i ona iskoristi to subjektivno pravo proglašenja gospodarskog pojasa u svome dijelu Jadranskoga mora.

Unatoč tomu, Italija zastupa stav da u Sredozemnom moru, zbog malih prostora koji su ostali pod režimom otvorenog mora, niti jedna obalna država ne bi trebala proglasiti svoj gospodarski pojas. U tome nije sasvim uspjele. Egipat i Maroko su ga proglasili. Sovjetski Savez, Rumunjska i Bugarska su to učinili u Crnom moru koje je također dio Sredozemlja.

Nije ništa drukčija situacija u nekim drugim zatvorenim ili poluzatvorenim morima. U Baltičkom moru Danska, Švedska i Finska međusobno su razgraničile prostore isključivih ribolovnih zona, a Sovjetski Savez je proglasio svoj gospodarski pojas. U Karipskom moru Sjedinjene Američke Države, Meksiko i neke druge zemlje proglasili su gospodarski pojas, a neke treće imaju isključive ribolovne zone, itd. Dakle, taj proces je u porastu i dugoročno ga ništa ne može spriječiti.

Držimo da će svakako i Italija promijeniti svoj stav kad uslijed nepovratnog osiromašenja ribljih bogatstava u morima u kojima njeni ribarski brodovi love, ne bude više imala interesa za održanjem tih prostora pod režimom otvorenog mora. Tada će i ona proglasiti svoj gospodarski pojas. Ali dok god to bude odgovaralo njenim interesima, ona će zastupati sadašnji stav i iznalaziti će pravne i druge argumente da bi ga nametala drugim sredozemnim zemljama, najprije onima koje su joj u susjedstvu.

⁵ *Ibid.*, str. 49—50.

Italija bi se vjerojatno u tome mogla pozvati na mišljenje vrlo uglednoga belgijskoga profesora Charlesa Dr Visschera. Po njegovu gledištu, posebni lokalni uvjeti koji su zajednički nekolicini država, mogu te zemlje navesti na propisivanje zakona koji po svojoj podudarnosti i stalnoj primjeni proizvode regionalne ili lokalne običaje. Tako nastala pravna zajednica država ograničuje se na uzajamne odnose zemalja koje u njoj sudjeluju. U vezi s tim on je naveo primjer vlada Danske i Švedske koje su na temelju zajedničke prakse obalnih država na Baltičkom moru protestirale 1951. i 1952. protiv proširenja teritorijalnog mora Sovjetskog Saveza na dvanaest milja.⁶

Što se tiče tih navoda valja precizirati da sva dosadašnja međunarodna sudska praksa i pretežni dio znanosti dovode do zaključka da je partikularno običajno pravo o kojemu se ovdje radi, u svojoj biti ipak sličnije ugovorima negoli općim običajnim pravilima.⁷ Pravila se te vrste uvijek odnose na određeni krug subjekata međunarodnog prava. Poput ugovora, ni ona ne mogu obvezivati države koje na njih nisu dale neku vrstu pristanka, npr. ako su u procesu njihova nastanka bile pasivne i nezainteresirane, a još više ako su im se otvoreno suprotstavile nekim izričitim činima. Stoga je partikularno običajno pravilo u biti prešutni sporazum (*pactum tacitum*), vrlo sličan ugovoru u nepisanom obliku. Za one subjekte koji nisu sudjelovali u njegovu nastanku i za koje se ne može dokazati uvjerenje da ih pravno obvezuje (*opinio juris*), on je poput ugovora prema trećima *res inter alios acta*.⁸

Ako se Jugoslavija iz bilo kojega razloga odluči da u dogledno vrijeme ne proglasi svoj gospodarski pojas, ona može efikasno spriječiti moguće talijanske tvrdnje o navodnom nastanku regionalnoga običajnog pravila u Sredozemlju, ili makar samo na Jadranu, jasnom jednostranom izjavom nekoga njenog tijela za vanjsko zastupanje (Predsjedništvo SFRJ ili Savezno izvršno vijeće).

U tekstu te izjave valjalo bi naglasiti da Jugoslavija sebi zadržava pravo, kad ocijeni da će to odgovarati njenim interesima, da proglasi gospodarski pojas u Jadranskom moru na temelju općeg običajnog međunarodnog prava kodificiranog u dijelu IV. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. (članovi 55—75), kako su to već učinile brojne druge potpisnice ili ugovornice te Konvencije, kao i brojne treće države.

⁶ Cf.: Charles De Visscher: *Théories et réalités en droit international public*, deuxième édition, Paris 1955, p. 194.

⁷ To proizlazi iz slijedećih presuda Međunarodnog suda — Pravo azila (Kolumbija—Peru) iz 1950, *I. C. J. Reports 1950*, pp. 276—277; Prava građana Sjedinjenih Američkih Država u Maroku (Francuska—SAD) iz 1952, *Reports 1952*, p. 200; Pravo prolaza (Portugal—Indija) iz 1960, *Reports 1960*, pp. 40, 43. Do istih su zaključaka došli — G. Cohen-Jonathan: »La coutume locale«, *Annuaire français de droit international 1961*, pp. 119—140; Anthony A. D'Amato: »The Concept of Special Custom in International Law«, *American Journal of International Law 1969*, No. 2, pp. 211—223. Vidi i naš rad — »Opći i partikularni običaj u međunarodnom pravu«, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu 1977*, str. 63—89.

⁸ Cf., V. Đ. Degan: *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb 1989, str. 35.

Ali, s protjecanjem vremena nakon 1976, u kojemu Jugoslavija ostaje pasivna, uzdržavajući se da proglasi svoj gospodarski pojas ili da dađe jasnu pismenu izjavu o svome pravu na njega, u budućnosti će joj, u slučaju spora, sve teže biti dokazivati da se toga svoga prava prešutno nije odrekla. Stoga s takvom izjavom ne treba kasniti.

*

Iako je, kako smo naveli, neizvjesno hoće li Konvencija iz 1982. kao ugovorni propis stupiti na snagu, i premda bi još danas bilo teško dokazati da su i svi njeni detaljni propisi iz članova od 55. do 75. već prerasli u opće običajno pravo, držimo da se običajni razvoj instituta gospodarskog pojasa teško može kretati izvan propisa te Konvencije. Ako bi bilo koja obalna država svojatala vlast i jurisdikciju preko tih propisa, sve ostale države (stranke Konvencije ili ne) to ne bi bile dužne trpjeti. One naročito ne bi bile dužne trpjeti zadiranje u slobode plovidbe, prelijetanja, te polaganja podmorskih kabela i cjevovoda, koja su za taj pojas (uz izvjesna osiguranja) uređena pozivanjem na odgovarajuće propise iz te Konvencije o otvorenom moru. A kad su u pitanju suverena prava i jurisdikcija obalne države u njenom gospodarskom pojasu propisana Konvencijom, izvjesne treće države i nadležne međunarodne organizacije imaju pravo tražiti poštivanje od nje nekih svojih posebnih subjektivnih prava.

U slučajevima ozbiljnog i sustavnog kršenja prava trećih država, sve bi one mogle smatrati prostore gospodarskog pojasa takve obalne države i dalje dijelovima otvorenog mora, unatoč njegovu proglašenju, i to sve dok daljnji razvoj općega običajnog prava ne bi doveo do afirmacije novih prava obalne države preko ograničenja iz Konvencije.

Ako se, dakle, Jugoslavija odluči da proglasi svoj gospodarski pojas, ona nikako ne bi smjela otići u drugu krajnost pa za sebe tražiti neka prava koja obalnim državama u Konvenciji iz 1982. nisu predviđena. Ovo osobito i zbog toga što je Jugoslavija postala njenom ugovornicom i što će ju ta Konvencija u punoj mjeri obvezivati po ugovornoj osnovi ako se ispune uvjeti za njeno stupanje na snagu.

Tako na primjer, ako bi ratni brodovi neke strane države izvodili u budućem gospodarskom pojasu Jugoslavije vojne vježbe ili manevre uz upotrebu oružja i eksploziva, ona bi imala pravo protestirati protiv takvih čina kao prijetnje silom protiv svoje teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti zabranjene članom 2(4). Povelje UN, ali ne i kao povrede svojih suverenih prava u svom gospodarskom pojasu.

Činom proglašenja gospodarskog pojasa obalna država u njega apsorbira svoj epikontinentalni pojas do crte do 200 milja od polazne crte. Na epikontinentalni pojas svaka obalna država inače ima pravo *ipso facto* i *ab initio*, dakle bez proglašenja, ili priznanja od trećih.

Ali sam gospodarski pojas (jednako poput vanjskog pojasa, te arhipelaških voda oceanskih arhipelaških država), valja izričito proglasiti. Tu se radi o jednostranom aktu obalne države kojim na temelju propisâ općega

međunarodnog prava ona izravno stječe izvjesna prava i odgovarajuće dužnosti. Takav jednostrani akt (zakon, ili akt druge vrste, shodno ustavnim propisima dotične države), neposredni je izvor međunarodnog prava kojemu ne treba nikakav prethodni pristanak ili naknadno priznanje trećih država.

Naime, sve dok obalna država izričito ne proglasi svoj gospodarski pojas, ona *ipso facto* posjeduje epikontinentalni pojas, ali vođeni stup i površina mora iznad njega i dalje su pod režimom otvorenog mora. Takvo je stanje danas u Jadranskom moru izvan granica teritorijalnog mora obalnih država, pošto još ni jedna od njih nije proglasila svoj gospodarski pojas.

*

Korištenje toga prava, tj. jednostrano proglašenje gospodarskog pojasa, pitanje je političke odluke. U tom odlučivanju valja pažljivo vagati razloge za i protiv, ali neprestano se držeći prava i odgovarajućih dužnosti koja proizlaze iz Konvencije iz 1982, i to naročito u dijelovima u kojima ona odražava opća običajna pravna pravila koja su već na snazi ili su u nastajanju.

Sažeto ćemo ovdje izložiti prava koja bi Jugoslavija tim proglašavanjem stekla, i ujedno ćemo razmatrati pitanje da li bi stjecanje tih prava i odgovarajućih dužnosti opravdalo takvo proglašenje, ili bi ga bilo uputno odložiti.

1. »Suverena prava« radi istraživanja, iskorištavanja, očuvanja i gospodarenja živim i neživim bogatstvima voda nad morskim dnom. Prava te vrste nad tzv. živim »vrstama od dna« i neživim izvorima morskog dna i podzemlja svaka obalna država već ima po osnovi epikontinentalnog pojasa. To je predmet uređenja našega Zakona o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu iz 1987.

Smatramo da iskorištavanje neživih prirodnih bogatstava voda gospodarskog pojasa u skoroj budućnosti nije od nikakva značaja. Sol se vadi u solanama koje su dio unutrašnjih voda. Ekstrakcija nekih minerala iz morske vode (magnezija, broma), nije bila od većega komercijalnog značaja, a kad bi i postala obavljala bi se s obale, dakle bez potrebe crpljenja vode u gospodarskom pojasu.

U obzir, dakle, dolazi ribolov u vodama gospodarskog pojasa uz ograničenja koja Konvencija postavlja što se tiče katadromnih, anadromnih i vrlo migratornih vrsta. Stoga valja prethodno procijeniti kakva su bogatstva različitih vrsta riba i kakve su mogućnosti ribolova izvan unutrašnjih voda i teritorijalnog mora Jugoslavije do otprilike polovice današnjeg prostora otvorenog mora u Jadranskom moru. U tom ne bi trebale biti odlučujuće sadašnje mogućnosti naše ribarske flote i njen današnji ulov u tim dijelovima otvorenog mora, iako treba imati i te podatke.

Čini se da bi u tomu trebalo biti najvažnije da bi Jugoslavija tim proglašenjem stekla suvereno pravo razumnog gospodarenja živim bogatstvima svoga gospodarskog pojasa. Mogućnosti talijanske ribarske flote u Jadranskom moru navodno su mnogo veće od najvišega održivoga ribolovnog pri-

nosa. Neracionalni ribolov, naročito kočarenje, prijeti uništenjem tih bogatstva koje će u budućnosti jednako pogađati talijanske i naše ribare.

Za sve to treba izraditi precizne i pouzdane znanstvene analize i statistike na temelju naših i dostupnih talijanskih izvora. Na moguće protivljenje talijanske vlade našem proglašenju gospodarskog pojasa, mogli bismo, na temelju najboljih znanstvenih podataka, toj zemlji suprotstaviti i konkretne prijedloge odgovarajućih mjera za očuvanje i gospodarenje živim izvorima u čitavom Jadranskom moru, a da bi se time osigurao najviši održivi prinos za sve obalne države.

Tako bi jugoslavensko proglašenje gospodarskog pojasa trebalo biti prekretnica u razumnom gospodarenju ribljim bogatstvima svih jadranskih država. U to treba uvjeriti talijansku vladu, navesti je da i ona proglasi svoj gospodarski pojas i da sve jadranske zemlje, uključujući Albaniju, sklope sporazume o najvišem održivom prinosu.

2. Proglašenjem gospodarskog pojasa Jugoslavija bi u njemu stekla »suverena prava« i u pogledu *drugih djelatnosti*, radi privrednog istraživanja i iskorištavanja toga pojasa, — »kao što je proizvodnja energije korištenjem vode, struja i vjetrova« (član 56 (1a). Konvencije iz 1982). To su većim dijelom koristi koje su značajne za budućnost, od kojih neke tek treba otkriti.

Pošto bi korištenje vjetrova, te razlike u plimi i oseci za proizvodnju energije u doglednoj budućnosti došli u obzir, u prvom redu na obali i u unutrašnjim vodama, čini mi se da ni stjecanje toga »suverenog prava«, uzeto samo za sebe, ne bi opravdalo proglašenje gospodarskog pojasa.

X

Proglašenjem toga pojasa obalna država stječe u njemu jurisdikciju u trima oblastima:

(i) **Podizanje i upotreba umjetnih otoka, uređaja i naprava.** Pošto svaka obalna država već ima tu jurisdikciju temeljem svoga epikontinentalnog pojasa (a naš Zakon o obalnom moru trebao bi je potvrditi i razraditi), niti ona sama ne bi opravdavala proglašenje gospodarskog pojasa.

(ii) **Znanstveno istraživanje mora.** Za razliku od unutrašnjih voda i teritorijalnog mora, obalna država ne stječe isključivo pravo na tu djelatnost u svom gospodarskom pojasu. Prema propisima Konvencije iz 1982. ona je dužna dati odobrenje za znanstveno istraživanje mora drugim državama i nadležnim međunarodnim organizacijama, pod uvjetom da joj one pruže detaljan opis projekta; da joj omogućuje sudjelovanje u projektu bez naknade; i da ju stalno obavještavaju o svim rezultatima istraživanja.⁹

U tome su međutim najznačajniji razlozi iz kojih Jugoslavija na temelju propisa Konvencije može spriječiti takva znanstvena istraživanja trećih, a koji su vrlo važni za njenu sigurnost i ekonomske interese. Ona može spriječiti svako strano istraživanje koje nije u miroljubive svrhe; kad ono ima

⁹ Cf., Maja Seršić: »Znanstveno istraživanje mora prema Konvenciji UN o pravu mora iz 1982«, ovaj periodik UPPK 1988, br. 119—120, str. 227—248.

izravno značenje za istraživanje i iskorištavanje živih i neživih prirodnih bogatstava; kad uključuje bušenje morskog dna upotrebom eksploziva ili unošenjem škodljivih tvari u morsku okolinu; ili ako uključuje izgradnju umjetnih otoka, uređaja ili naprava.

Svi propisi Konvencije iz te oblasti nisu sasvim jasni i dorečeni. Teško je naime procijeniti koja su znanstvena istraživanja u miroljubive svrhe, a koja to nisu, i kakvo mogu imati izravno značenje za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava. Ali Konvencija daje pravo obalnoj državi da ona u tomu odlučuje.

Također nije sasvim jasno jesu li se svi ti detaljni propisi iz Konvencije transformirali u opće običajno pravo — dakle obvezuju li obalnu državu na davanje pristanka na znanstvena istraživanja koja bi obavljala država koja nije stranka Konvencije iz 1982. I s druge strane, pitanje je da li se sama jurisdikcija u korist obalne države u toj oblasti transformirala u opće običajno pravo. Ako to ne bi bio slučaj, države koje nisu stranke Konvencije možda bi mogle polagati pravo na takva istraživanja u stranom gospodarskom pojasu, kao da se radi o dijelu otvorenog mora.

Uz sve te nepoznanice koje treba riješiti kroz međunarodnu praksu, ali koje već danas mogu biti uzrokom sporova, čini se da jurisdikcija koju predviđa Konvencija u toj oblasti opravdava proglašenje gospodarskog pojasa naše zemlje, kako iz razloga njene sigurnosti, tako i zbog očuvanja njenih legitimnih ekonomskih interesa u tom pojasu.

(iii) **Zaštita i očuvanje morskog okoliša.** Proglašenjem svoga gospodarskog pojasa obalna država preuzima dužnost da štiti i čuva u njemu morsku okolinu (što je i u njenom interesu), te općenitu obvezu na suradivanju na općoj i regionalnoj razini u formuliranju i provedbi međunarodnih propisa i standarda, posebno uzimajući u obzir regionalne značajke.

Tim proglašenjem Jugoslavija bi stekla u tom pojasu i značajna prava koja danas nema. Naime, na otvorenom moru obalna država ima pravo intervenirati jedino ako već dođe do zagađenja i pod uvjetom da ono ima štetnih posljedica po njeno teritorijalno more, unutrašnje vode i obalu. Takav je danas slučaj u Jadranskom moru izvan prostora teritorijalnog mora obalnih država. A veća zagađenja Jadranskog mora, s obzirom na njegove geografske značajke, mogla bi biti kobna za sav život u njemu i za turističku privredu na svim njegovim obalama. Gledajući samo na tu okolnost, bilo bi čak poželjno da gospodarski pojas proglase također Italija i Albanija. Naime, dok god u njemu bude prostora otvorenog mora, u tim prostorima niti jedna obalna država neće moći obavljati jurisdikciju kojoj je cilj prevencija udesa brodova s katastrofalnim posljedicama po morsku okolinu.

Proglašenjem gospodarskog pojasa obalna država stječe pravo da donosi vlastite zakone i druge propise, radi sprečavanja, smanjivanja i nadziranja zagađivanja u tom prostoru, ali pod uvjetom da su ti propisi usklađeni s opće prihvatljivim međunarodnim pravilima i standardima. Za posebno ugro-

žene dijelove toga pojasa ona može donositi i strože propise, ali tek nakon konsultacija preko nadležne međunarodne organizacije sa svim drugim zainteresiranim državama i nakon odobrenja te organizacije. Sva ta ograničenja (kakva ne važe u unutrašnjim vodama i u teritorijalnom moru), imaju za cilj da se ne bi samovoljno spriječila ili ograničila sloboda međunarodne plovidbe gospodarskim pojasom.

Ako su ispunjeni svi navedeni uvjeti, strani se brodovi moraju u svojoj plovidbi pokoravati propisima obalne države. Ako bi te propise prekršio strani ratni ili drugi strani javni brod koji uživa suvereni imunitet, obalna država ne može nad njim obavljati nikakvu jurisdikciju. Ali u pogledu plovidbe svih ostalih vrsta brodova (trgovačkih, ribarskih, jahti, i dr), obalna država ima pravo zahtijevati da brod pruži podatke o svome identitetu. U posebnim slučajevima može ga pregledati, a u slučaju većih zagađenja može ga izuzetno zadržati dok ne pruži novčano jamstvo. Kad bi oslobođenje broda zbog njegove nedovoljne plovidbene sposobnosti predstavljalo neopravdan rizik od štete za morsku okolinu, može ga proslijediti u najbliže prikladno remontno brodogradilište.

Jurisdikcija se obalne države upravo u toj oblasti može obavljati neumjereno, pa i zloupotrebjavati, i time do stanovite mjere ometati sloboda plovidbe gospodarskim pojasom. Ta jurisdikcija je dakle »štap s dva kraja«. Moglo bi se u tome pogledu primijetiti da bi Jugoslavija svojim primjerom proglašenja gospodarskog pojasa potakla obalne države na Otrantskim vratima (Italiju, Albaniju i Grčku) da slijede njen primjer. A pošto je taj tjesnac jedini plovni put koji povezuje našu zemlju sa svim drugim morima i oceanima, iz toga bi proizašlo da naša zemlja ne bi smjela činiti ništa što bi ugrožavalo slobode plovidbe i prelijetanja toga tjesnaca. To bi dakle bio argument protiv našeg proglašenja gospodarskog pojasa, makar dok sve obalne države na Otrantu ne učine isto.

Na taj argument valja ponoviti da je proglašenje gospodarskog pojasa subjektivno pravo svake obalne države i svaka će ga proglasiti kada ocijeni da to odgovara njenim interesima. Dakle, ako se Jugoslavija i dalje uzdržava od toga svoga prava, ona time ne stvara pravnu obvezu drugih država na jednako ponašanje. O mnogobrojnim aspektima toga problema opširno smo raspravljali na drugom mjestu.¹⁰

Ovdje bismo rezimirali da u dijelovima Otrantskih vrata, koji čine teritorijalno more obalnih država, postoji pravo neškodljivog prolaska stranih (dakle i jugoslavenskih) brodova, ali ne i pravo prelijetanja stranih zrakoplova. U onom dijelu toga tjesnaca u kojemu postoji plovni put otvorenim morem ili gospodarskim pojasom obalnih država, ne postoji režim neškodljivog ili tranzitnog prolaska, nego sloboda plovidbe za sve brodove. Kako smo naveli, ako obalne države na tome dijelu voda Otrantskih vrata proglaše svoj gospodarski pojas, one ne stječu jurisdikciju, po bilo kojoj osnovi,

¹⁰ V. Đ. Degan: »Režim plovidbe i prelijetanja Otrantskim vratima prema Konvenciji UN o pravu mora iz 1982«, ovaj periodik UPPK 1985, br. 105—106, str. 11—38.

nad stranim ratnim i drugim stranim javnim brodovima koji uživaju suvereni imunitet. Njih one ne smiju zaustavljati, niti ometati u plovidbi po bilo kojoj pravnoj osnovi. Zloupotrebe jurisdikcije mogle bi se, dakle, obavljati nad trgovačkim i drugim brodovima koji ne uživaju suvereni imunitet.

Ali nakon što sve obalne države na Otrantu proglase gospodarski pojas i postignu Sporazume o njegovu razgraničenju, teško je zamisliti stanje u kojemu bi sve one u isto vrijeme zloupotrebljavale svoju jurisdikciju u zaštiti i očuvanju morske okoline. Ta jurisdikcija je toliko ograničena i uska da se njeno obavljanje teško može zloupotrijebiti u odnosu na svaki trgovački brod u plovidbi, i time efikasno ometati sloboda plovidbe naših i stranih trgovačkih brodova na putu u ili iz naših luka. A na moguće pojedinačne čine zloupotrebe te jurisdikcije, naša bi zemlja imala pravo pribjeći dozvoljenim mjerama represalija.

Iz gornjega proizlazi da Jugoslavija svojim uzdržavanjem od proglašenja, ili proglašenjem gospodarskog pojasa, ne može niti pozitivno, a ni negativno utjecati na ostvarivanje slobode plovidbe trgovačkih brodova Otrantskim vratima.

x

Posebno važno pitanje jeste određivanje vanjske granice gospodarskog pojasa. U tom pogledu Konvencija iz 1982. nije sasvim dorečena. Njen član 74 (1). navodi da se razgraničenje toga pojasa između država čije su obale sučelice ili se dodiruju, utvrđuje — sporazumom — »na temelju međunarodnog prava, kako je izloženo u članu 38. Statuta Međunarodnog suda, radi postizanja pravičnog rješenja«. Taj propis, dakle, ne određuje nikakav objektivni kriterij razgraničenja, kao što bi npr. bila crta sredine, ublažena nekim posebnim okolnostima.

Konvencija ne predviđa rješenje situacije u kojoj jedna od obalnih država u uskom moru jednostrano proglašava svoj gospodarski pojas, a njoj susjedne države nemaju tu nakanu, pa se čak tome i protive. Spor bi mogao nastati, jer druga država može zakonito osporavati jednostrano proglašenu vanjsku granicu gospodarskog pojasa koja bi po njenom mišljenju zadirala u prostor otvorenog mora u kojemu ona sama ima potencijalno pravo proglasiti svoj gospodarski pojas.

Za našu zemlju posebno je značajna točka 4. spomenutog člana 74. Konvencije koja navodi: »Ako je na snazi sporazum između zainteresiranih država, pitanje razgraničenja gospodarskog pojasa uređuje se u skladu s odredbama toga sporazuma.« A Jugoslavija i Italija su 1968. sklopile Sporazum o razgraničenju epikontinentalnog pojasa.¹¹ Nažalost, sličan sporazum ne postoji i s Albanijom. Iz točke 4. ne proizlazi da se granica iz prethodnog sporazuma o epikontinentalnom pojasu neposredno primijenjuje i na granicu gospodarskog pojasa. Pitanja njegova razgraničenja uređuju se spora-

¹¹ Vidi tekst toga Sporazuma — *Međunarodno javno pravo*, izbor dokumenata, Zagreb 1977, str. 251—252.

zumom sa susjednom državom, ali »u skladu s odredbama... sporazuma« koji je prethodno postignut.

Ako bi se Jugoslavija odlučila na proglašenje gospodarskog pojasa, da bi se koliko je moguće otklonila osporavanja Italije i Albanije, u aktu proglašenja valjalo bi navesti da će se njegovo konačno razgraničenje sa susjednim državama izvršiti sporazumom u skladu s propisima iz člana 74. Konvencije iz 1982, i to nakon što i one proglase svoj gospodarski pojas. A sve dok se takvi sporazumi ne postignu, Jugoslavija će, uzimajući u obzir točku 4. toga člana, obavljati svoja suverena prava i jurisdikciju do crte razgraničenja postignute Sporazumom o razgraničenju epikontinentalnog pojasa s Italijom iz 1968.

Ima nekih gledišta po kojima član 74. Konvencije iz 1982. nije prerastao u opće običajno pravo, te da će stoga obvezivati kao ugovorni propis samo stranke te Konvencije kad ona stupi na snagu. Vjerojatno ima argumenata kojima bi se mogla opovrgnuti običajna osnova (ponavljano vršenje i *opinio juris*) ovoga dosta složenog propisa u četiri točke. Kako smo istakli, on ne sadrži nikakav objektivni i univerzalno primjenljivi kriterij razgraničenja, a pri tom je upadljivo da ne spominje crtu sredine.

Pri tom, međutim, valja uzeti u obzir da je za razliku od epikontinentalnog pojasa, gospodarski pojas sasvim nov institut međunarodnog prava mora. Osim toga neodređenog člana 74. Konvencije iz 1982, nikad nije bio usvojen nikakav drugi propis o njegovu razgraničenju. Svaka država kojoj crta sredine ne odgovara, može ju lako odbaciti kao univerzalno pravilo, kad je u pitanju razgraničenje toga pojasa. A pošto se Jugoslavija nalazi među državama koje su ratificirale tu Konvenciju, uključivši i njen član 74, ona ne bi imala uvjerljivih razloga da načela iz nje otkloni kad je u pitanju razgraničenje s državama koje nisu njene stranke. U svemu tome najbitnije je da točka 4. člana 74. nama daje uporište da u budućim pregovorima s Italijom inzistiramo na tome da postignuta crta razgraničenja epikontinentalnog pojasa bude crta razgraničenja gospodarskog, pa i vanjskoga morskog pojasa, ako dođe do njihova preklapanja. Jugoslavija, dakle, nema razloga da otkloni univerzalnu važnost člana 74. Konvencije, jer se na nikakav drugi opći propis ne može uprijeti.

Na koncu bismo razmotrili neke razloge koji nisu pravne naravi, a koji bi govorili protiv našega proglašenja gospodarskog pojasa, makar u doglednoj budućnosti.

Susjedna se Italija uzdržava da sama proglasi taj pojas i načelno smatra da to ne bi trebale činiti ni druge države u Sredozemlju. Tom negativnom stavu pridružuju se talijanski sindikati, neke političke stranke, i posebno svi oni koji od talijanske ribarske industrije žive.

Ako bi Jugoslavija, dakle, proglasila svoj gospodarski pojas do crte razgraničenja epikontinentalnog pojasa i iz njega odmah isključila talijanske ribare, time bi zaoštrila svoje odnose s tom zemljom i ona joj ne bi izlazila u susret u oblastima u kojima naša zemlja očekuje njenu pomoć. Moguće

je da je to glavni razlog zbog kojega savezni organi u Beogradu još nisu ozbiljno razmatrali ovaj problem.

Samom činu proglašenja, ako bi se donijela takva odluka, trebale bi prethoditi ozbiljne pripreme. Valjalo bi prikupiti pouzdane podatke iz naših i talijanskih izvora koliko se u tom prostoru mora danas lovi plave, a koliko bijele ribe. Vjerojatno bi samo proglašenje toga pojasa prije predstavljalo psihološki udar zbog ograničenja slobode ribolova do polovice Jadranskog mora, nego što bi to stvarno pogodilo talijansku ribarsku industriju koja nema većeg interesa za plavom ribom.

Nadalje, uz čin proglašenja bilo bi uputno jednostranim aktom i dalje dopustiti ribolov na jedno duže razdoblje, ali samo talijanskim građanima u našem gospodarskom pojasu bez ikakvih ograničenja, kao i do sada. Najavilo bi se da bi se u tom razdoblju težilo sklapanju dugoročnih sporazuma o ribolovu s talijanskom (i albanskom) vladom za čitav prostor Jadranskog mora. Valjalo bi naglasiti da cilj toga našeg čina nije nanošenje štete talijanskoj privredi, niti neposredna privredna korist Jugoslavije, nego suradnja s vladama svih jadranskih zemalja u razumnom gospodarenju ribljim bogatstvima i u održanju najvišeg dopustivog prinosa, što je od koristi za sve. U tom prijelaznom razdoblju od nekoliko godina talijanska bi vlada imala mogućnost da svojim mjerama postepeno prekvalificira i nalazi druga zaposlenja viška svojih ribara na jadranskom dijelu svoje obale.

I napokon, iz nekih naših krugova čuju se navodi da Jugoslavija nema dovoljno redarstvenih i drugih snaga i plovila koja bi bila u stanju obavljati djelotvornu jurisdikciju u prostorima svoga budućega gospodarskog pojasa, te da bi troškovi takvog nadzora daleko nadmašivali privredne koristi koje bi naša zemlja dobila njegovim proglašenjem.

Pisac ovoga priloga nema o tomu nikakvih cjelovitih podataka. Ako ti navodi zaista stoje, oni bi makar u doglednoj budućnosti govorili protiv proglašenja jugoslavenskog gospodarskog pojasa u Jadranskom moru. Ali kao što smo se i mi trudili da objektivno razmotrimo sve argumente za i protiv toga proglašenja, tako bi trebalo vrlo pažljivo odvagnuti i ovaj zadnji navod, potkrijepiti ga konkretnim podacima i s njima izaći u javnost.

X

U zaključku valja istaknuti da se naša zemlja, zbog ekonomskih teškoća, nalazi danas u nezavidnom međunarodnom položaju. No, ako svestrane i objektivne analize pokažu da njenim interesima odgovara proglašenje njenoga gospodarskog pojasa, ona nikako ne smije podleći mogućim pritiscima sa strane da od toga odustane. Ipak, nakon što stekne svoja zakonita prava, Jugoslavija može činiti plemenite i dugoročne ustupke talijanskim ribarima, kako bi ih te naše mjere što manje pogodile. Jedino je takva politika ispravna. Nasuprot tome, neopravdano odlaganje proglašenja našega gospodarskog pojasa može kod naših susjeda pobuđivati nade da se pritiscima na našu zemlju može postići da se ona ne koristi svojim pravima.

Također, nikad ne treba ići preko onoga što opće međunarodno pravo i konvencije na snazi dozvoljavaju. Naši akti moraju biti utemeljeni na solidnim i uvjerljivim pravnim i drugim razlozima. Na njihovoj izradi neophodna je suradnja svih naših kompetentnih stručnjaka na odgovarajućem području, jer upravo to čine i nama susjedne države od kojih neke imaju znatno veći broj sposobnijih stručnjaka nego mi. Nikako nije dobro, što se ponekad ranije činilo, da se izrada pravnih rješenja ili izrada nacрта interpretativnih izjava na Konvenciju iz 1982, prepusti pojedincima kojima neki važni aspekti problema naprosto pobjegnu. Kad su u pitanju životni interesi ove zemlje, uputno je pojedinačno tražiti od više stručnjaka pravna mišljenja, potom ih uspoređivati i činiti, ako je moguće, sinteze. Nije uputno ni o čisto pravnim aspektima problema odlučivati, vodeći se jedino motivima političke oportunisti.

Summary

SHOULD YUGOSLAVIA PROCLAIM ITS EXCLUSIVE ECONOMIC ZONE IN THE ADRIATIC SEA

First the main traits of the legal regime of the exclusive economic zone are explained especially sovereign rights and jurisdiction that Yugoslavia could acquire by proclaiming such a zone in the Adriatic Sea. Some proposals are presented concerning measures and acts which should accompany such a proclamation in regard to future co-operation with neighbouring coastal States.

This author advocates proclamation of exclusive economic zones by Italy and Albania also. All Adriatic coastal States could then reach agreements necessary for maintenance of populations of harvested species at levels which will produce the maximum sustainable yields. Without proper conservation measures this Sea is condemned to exhaustion of its living resources by over-exploitation which is continuously growing.

Even more important is the fact that in this narrow and enclosed Sea there are still areas under the regime of the high seas. Thus no coastal State can introduce legislation aimed at prevention of pollution from vessels navigating through them. Major accidents of large tankers or other ships carrying noxious substances or materials, are likely to be disastrous for all living resources in the Adriatic, as well as for tourism along all its coast.

Following the proclamation of exclusive economic zones the coastal States could reach agreement on uniform laws and regulations for the prevention, reduction and control of pollution from ships in the Adriatic, as provided in Articles 210, 211, 218 and 220 of the 1982 U.N. Law of the Sea Convention. All of them should co-operate in all other domains provided in Article 123 of the said Convention.